

روش‌شناسی تجربی تنظیم و نگارش پایان‌نامه / رساله

مجموعه حاضر مطالب و نکاتی است که استاد بزرگوار جناب آقای دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی در کلاس درس سمینار در نیمسال دوم سال تحصیلی ۸۷-۱۳۸۶ مقطع کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم-شناسی در دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، برای راهنمایی عملی و تجربی دانشجویان در زمینه پایان‌نامه نویسی ایراد نموده‌اند که به شرح ذیل جمع‌آوری و تقریر شده است و به فراخور نیاز مطالبی توسط نگارنده به آن اضافه شده است. لازم به ذکر است که این مطالب شامل تمام مطالب مطرح شده در طول ترم در کلاس نیست، بلکه صرفاً به اهم مطالب آنها در اینجا اشاره شده است.

- بخش‌های پایان‌نامه:

۱- صفحه عنوان (عنوان پایان‌نامه و نام نویسنده و استاد راهنما و مشاور): نام استادان راهنما و مشاور با القاب جناب ... یا سرکار... شروع نشود و به آقای... یا خانم... اکتفاء شود.

۲- بسم الله الرحمن الرحيم

۳- صفحه عنوان

۴- صفحه تقدیم و سپاسگزاری (گاه این دو موضوع در دو صفحه آورده می‌شود).

نکته: بعضی تحقیقات علمی توسط صاحبان آنها جهت نقد و نظر به محققان و استادان برجسته در رشته مربوطه ارائه می‌شود و آنها نظرات خود را می‌نویسند. این نوع نوشته را "تقریظ نامه یا تأیید نامه" نیز می‌گویند. صورتجلسه دفاعیه که توسط هیأت داوران تنظیم و امضاء می‌شود را نیز می‌توان در این قسمت گنجانید.

۵- چکیده:

چکیده قبل از مقدمه می‌آید و معمولاً در ۱۰ تا ۱۲ خط و گویای محورهای اصلی پایان‌نامه می‌باشد چنان‌که با مطالعه آن، نقطه آغاز و پایان پایان‌نامه و موضوع آن را بتوان فهمید. چکیده به خواننده کمک می‌کند تا به سرعت از محتوای پژوهش در یک نگاه آگاه شود. لذا چکیده باید به شکلی گیرا نوشته شود و در آن مباحثی مانند موضوع تحقیق، روش کار، فرضیه‌ها، نتایج حاصل و پیشنهادهای مربوطه به طور کلی و خلاصه آورده می‌شود.

۶- فهرست مطالب (برای پایان نامه و رساله، بهتر است بگوییم: پلان یا طرح):

این فهرست حتی المقدور باید جامع باشد و طوری تنظیم شود که تمام قسمت‌ها و عناوین هر بخش، فصل، مبحث، گفتار و... را به همان نحوی که در متن تحقیق آورده شده دربرگیرد. این فهرست معمولاً به ترتیب شماره صفحاتی پژوهش مرتب می‌شوند.

۷- مقدمه (درآمد):

در مقدمه، چارچوب کلی مطالب، طرح موضوع (بیان مسأله)، کلیاتی راجع به فصل و بخش‌ها و سپس اعلان پلان مطالب می‌کنیم. اصل و شاه بیت بحث در پایان‌نامه، در واقع در مقدمه و نتیجه‌گیری است. نویسنده کیفیت و اشراف خود را بر موضوع در مقدمه و نتیجه‌گیری نشان می‌دهد. مقدمه کلی معمولاً باید یک دهم $\frac{1}{10}$ حجم پایان نامه یا رساله باشد (حدود ۷-۸ صفحه).

۸- مطالب پایان نامه (معمولاً در دو بخش کلی):

بهتر است مطالب به دو بخش و سپس هر بخش به حداقل دو فصل و هر فصل حداقل به دو مبحث و هر مبحث دست کم به دو گفتار و هر گفتار دست کم به الف، ب و... تقسیم می‌شود (پلان تفصیلی). هر چه پلان یا طرح پایان‌نامه یا رساله، تفصیلی‌تر باشد، امتیاز کار بیشتر است.

۹- نتیجه‌گیری (برآمد)

۱۰- فهرست منابع و مآخذ (کتابنامه):

منابع مورد استفاده باید متنوع باشد و از یکدیگر، بر اساس دسته‌بندی کتابها، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، اسناد، رسانه‌ها و... تفکیک شوند. قوانین و مقررات را نباید جزء منابع بیاوریم. منابعی در بخش منابع و مآخذ آورده شود که در پایان‌نامه مورد استفاده و ارجاع مستقیم واقع شده است. فهرست منابع به ترتیب حروف الفبای نام نویسندگان تنظیم می‌شوند. برای فهرست منابع باید از یک تقسیم‌بندی منطقی استفاده کرد مثلاً منابع را به سه قسمت کلی تقسیم کرده و سپس هر قسمت را به موارد جزئی‌تر تقسیم می‌نماییم. مثلاً به این شکل منابع را دسته‌بندی می‌کنیم:

الف- منابع فارسی

ب- منابع عربی

ج- منابع انگلیسی- فرانسوی

سپس هر قسمت را به چهار بخش تقسیم می‌کنیم:

۱- کتاب‌ها

۲- مقاله‌ها

۳- رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها

۴- جزوه‌های درسی و تقریرات

۵- اسناد

۶- منابع رسانه‌ای

نکته ۱: در فهرست منابع باید این موارد به دقت ذکر شود: ۱- نام و نام خانوادگی نویسنده. ۲- عنوان منبع. ۳- اسم ناشر، شهر و سال انتشار. ۴- شماره مجله و سال چاپ. به عنوان نمونه ملاحظه نمایید:

نجفی ابرندآبادی، علی حسین، دانشنامه جرم‌شناسی، انتشارات گنج دانش، تهران، جلد اول، چاپ دوم، سال ۱۳۹۰.

نکته ۲: بعضی نویسندگان بعد از فهرست منابع، پیوست‌ها را می‌آورند. پیوست‌ها یا ضمیمه‌ها یا لواحق، شامل مطالب و مدارک مهمی است که در تحقیق استفاده شده و آگاهی از عین آنها برای خوانندگان لازم به نظر می‌رسد. به عبارت دیگر، نه تنها اطلاعات خواننده را نسبت به موضوع تحقیق افزایش می‌دهد و وسیله‌ای برای جمع‌آوری اطلاعات است، بلکه بر اعتبار تحقیق نیز می‌افزاید. مثلاً می‌توان بعضی اسناد و مدارک مانند قوانین، بخشنامه‌ها، کنوانسیون‌ها، متن یک رأی، عین پرسشنامه و... را که به نحوی مبنای استناد و تجزیه و تحلیل بوده‌اند در پیوست آورد.

۱۱- صفحه چکیده به زبان انگلیسی، که در انتهای پایان‌نامه (سمت چپ) آورده می‌شود.

۱۲- صفحه عنوان به زبان انگلیسی (شامل موضوع پایان نامه و نام دانشجو و نام استادان مشاور و راهنما): که در انتهای پایان نامه (سمت چپ) آورده می شود.

- سلسله مراتب (دسته بندی) مطالب (یعنی تنظیم پلان پایان نامه):

۱- بخش

۲- فصل

۳- مبحث

۴- گفتار

۵- بند (یا الف) (در داخل بندها می توانیم در صورت متعدد بودن مطالب از شماره گذاری به شیوه فرانسوی استفاده نماییم مثلاً اگر در یک بندی بخواهیم مطالب را در ۴ دسته بیاوریم اینگونه می آوریم: ۱-۱ و ۱-۲ و ۱-۳ و ۱-۴.

- عنوان پایان نامه (موضوع)

هر موضوع و عنوان مقاله، پایان نامه یا رساله می تواند دو قرائت داشته باشد: ۱- قرائت ظاهری. ۲- قرائت باطنی. باید پیام عنوان و جهات مختلف آن را ابتدائاً درک کرده و آنرا پردازش کنیم. لازم نیست همه پیام ها و قرائت ها را بررسی کنیم، بلکه می توانیم یک قرائت و جنبه خاص موضوع را انتخاب کرده و در مقدمه، بیان و سپس توجیه کنیم که در این پایان نامه فقط به فلان جنبه موضوع می پردازیم و از طرف دیگر، باید دلیل انتخاب این جنبه و قرائت را نیز ذکر کنیم. (مثلاً به دلیل نیاز اجرایی کشور یا علاقه به مطالب فقهی یا نیاز قانونگذار یا فاقد منبع بودن موضوع، نو بودن قانون یا موضوع... به عنوان جنبه غالب موضوع بررسی می شود). این امر در حقیقت تحدید محدوده کار و عنوان است. باید توجه داشت که عنوان انتخابی نباید باز و کلی باشد، بلکه باید عنوان را درک کرده و تا آنجا که ممکن است آنرا محدود و مضیق کرد. مثلاً عنوان "قتل در حقوق کیفری" یک عنوان خیلی باز و گسترده است و مقید به بررسی یک جنبه خاصی از آن نیست. در این مورد پژوهشگر می تواند در مقدمه، آنرا مقید نماید و مثلاً با توجیه منطقی، عنصر مادی آنرا بررسی کند. به هر حال، درک عنوان با کمک استادان راهنما و مشاور مهم است، به ویژه اگر موضوع پایان نامه را استاد یا شخص دیگری پیشنهاد کرده باشد. بررسی کتابشناسی مربوط به موضوع هم، قبل از انتخاب موضوع، بسیار مهم است. بررسی این نکته که آیا منابع

فارسی و خارجی در مورد موضوع وجود دارد...؟ آیا عنوان انتخابی - پیشنهادی تکراری نیست؟ و... (امکان سنجی پژوهش).

لذا باید در مقدمه، عنوان و قرائت انتخابی از عنوان را مستنداً توجیه کنیم. (توجیه و شناسنامه دار کردن عنوان). از طرفی، باید پلان مطالب را نیز بیان و توجیه کنیم.

- پلان مطالب:

- پلان مطالب، بهتر است در قالب دو بخش و هر بخش، حداقل به دو فصل تقسیم بندی شود. این روش بیانگر قدرت استنباط، طبقه‌بندی و سنتز کردن مطالب و یادداشتهای گسترده درباره موضوع کار توسط پژوهشگر یا دانشجو است و حاکی از دقت و اشراف او به مطالب و یادداشتهای متنوعی که جمع‌آوری کرده است، می‌باشد. دسته‌بندی دقیق و تفصیلی و منطقی مطالب، به نوعی نقشه کار پایان-نامه یا رساله است. مثلاً اگر عنوان پایان نامه "مجازات اعدام در حقوق کیفری ایران" باشد، می‌توانیم پلان مطالب را به عنوان نمونه و به طور ساده این‌گونه تنظیم کنیم:

بخش اول: مجازات اعدام در قوانین قبل از انقلاب

فصل اول: مجازات اعدام در قوانین ماهوی قبل از انقلاب

فصل دوم: مجازات اعدام در قوانین شکلی قبل از انقلاب

بخش دوم: مجازات اعدام در قوانین بعد از انقلاب

فصل اول: مجازات اعدام در قوانین ماهوی بعد از انقلاب

فصل دوم: مجازات اعدام در قوانین شکلی بعد از انقلاب

این پلان، همان‌طور که ملاحظه می‌کنیم، بر اساس معیار تاریخی (تاریخ وقوع انقلاب به عنوان نقطه عطف در تحولات حقوق کیفری ایران) انتخاب شده است و البته پلان مطالب رویهمرفته ساده است. ولی می‌توان، پلان بدیع‌تری ترسیم کرد که نشان دهد، پژوهشگر از لابلای مطالب و یادداشتهای زیاد، موجود جدیدی به نام پایان‌نامه با پلان جدید و بدیع به وجود آورده است، که البته منطبق آن را هم باید بیاورد. به عنوان نمونه:

الف -

بخش نخست: جرایم مستوجب اعدام

بخش دوم: اشکال مجازات اعدام

ب -

بخش نخست: اعدام در قوانین و مقررات

بخش دوم: اعدام در رویه قضایی و آراء دادگاهها

باید توجه داشت که عنوان بخش‌ها یا فصل‌ها نباید با عنوان پایان‌نامه یکی و مشابه باشد. از طرفی، دو بخش پایان‌نامه و همچنین فصل‌ها از لحاظ ماهوی و حجم مطالب باید هم‌سنگ و مرتبط با هم باشند و عنوان بخش‌ها و فصل‌ها باید با عنوان پایان‌نامه ارتباط موضوعی داشته باشد. عنوان‌سازی و عدم تقلید از عنوان‌های قانون و کتاب‌ها و مقاله‌ها و جزوه‌های درسی نیز، خود یک هنر است و نمره دارد.

ساختار مقدمه:

۱- بیان مسأله و طرح موضوع: ابتدا باید شرحی اجمالی درباره موضوع یا عنوان و جنبه‌های مختلف آن ارائه کرد. در حقیقت، باید با معرفی اجمالی و کلی موضوع و ارائه کلیاتی، رغبت و آمادگی ذهنی در خواننده ایجاد شود و مسأله‌ای را که دانشجو در پی بیان و مطالعه آن است بیان شود..

۲- اهمیت موضوع و چرایی انتخاب موضوع: در این قسمت باید به بیان دلایل ضرورت انجام تحقیق و نیز اهداف عملی و کاربردی یا علمی آن پرداخت و انگیزه‌ها و ضرورت‌های خاص آن را تشریح کرد و این نکته را توضیح داد که تحقیق چه کمکی به گسترش دامنه علم یا حل مشکلات و مسائل جامعه، قانونگذار، دستگاه قضایی و... می‌کند و چه افراد یا سازمان‌هایی می‌توانند از نتایج آن بهره‌مند شوند.

۳- پیشینه موضوع تحقیق (اشاره به سابقه کار پژوهشی در موضوع، به ویژه پایان‌نامه و رساله): در این قسمت باید چنانچه در مورد این موضوع قبلاً کار تحقیقی دانشجویی شده است، به معرفی آن کار و نتایج و دستاوردهای آن به طور خلاصه اقدام نمود و سپس توضیح داد که نویسنده قصد تحقیق و بررسی چه جنبه‌ای از موضوع را دارد که نسبت به کارهای موجود، نو است.. در حقیقت آوردن سوابق

موضوع به طور کامل، نشانه‌ای از مهارت و احاطه پژوهشگر بر منابع و مطالعات موجود درباره موضوع است.

۴- هدف پژوهش: در این قسمت باید اهداف علمی و عملی انجام تحقیق ذکر شود.

۵- سؤالات تحقیق (شامل پرسش‌های اصلی (یکی - دو تا) و پرسش‌های فرعی (سه - چهار تا)):

پایان‌نامه یا تحقیق علمی با طرح پرسش‌ها یا مسائلی آغاز می‌شود که تحقیق برای پاسخگویی به آن‌ها انجام می‌گیرد. پژوهشگر باید صورت مسأله یا سؤال‌ها را بر اساس اطلاعات و بررسی‌های اولیه‌ای که درباره موضوع انجام داده است، در قالب یک جمله‌ی پرسشی بیان کند (و معمولاً با کلمه "چرا" یا "آیا" آغاز می‌شود و با کلمه "چيست" ختم می‌شود). سوال‌های تحقیق باید به ترتیب اهمیتشان تنظیم و از چارچوب موضوع فراتر نروند.

۶- فرضیه یا فرضیه‌ها: پس از انتخاب و تبیین موضوع، باید پژوهشگر تصویری ذهنی از چگونگی متغیرها

و نحوه‌ی ارتباط آن‌ها با یکدیگر ارائه دهد تا بر اساس آن تلاش کاوشگرانه‌ی خود را آغاز کند لذا اقدام به تدوین و تبیین قضایای فرضی و پیشنهادی در چارچوب مسأله تحقیق خود می‌کند. فرضیه نقش راهنما را دارد و به فعالیت پژوهشی جهت می‌دهد و در حقیقت، فرضیه گمانی است موقت که درست بودن یا نبودنش باید مورد آزمایش قرار بگیرد.^۱ به زبانی ساده می‌توان گفت که ترکیب و ساختمان یک بیانیه‌ی فرضی بدین‌گونه است: «اگر چنین و چنان رخ دهد، نتیجه چنین و چنان خواهد شد.»^۲ مثلاً «به نظر می‌رسد کار این معلمان آموزش دیده بیشتر از معلمان آموزش ندیده است.» فرضیه‌ها معمولاً جمله‌های خبری شده پرسش‌های تحقیق است که قبلاً ذکر شده است.

نکته ۱: نظریه مشتمل بر قضایای کلی و عمومی هستند و به مورد خاصی تعلق ندارند و می‌توانند مصادیق زیادی داشته باشند. اما فرضیه حالت کلی ندارد و مختص مسأله‌ی تحقیق است و در قلمرو یک تحقیق خاص شکل می‌گیرد.

نکته ۲: فرضیه باید کاملاً روشن، ساده و قابل فهم باشد، به صورت جمله خبری باشد، قابلیت آزمون را داشته باشد، بتواند پاسخ سؤال و مسأله تحقیق را بدهد، با قوانین و اصول مسلم علمی پذیرفته شده مغایرت نداشته باشد و در آن نباید واژه‌ها و مفاهیم ارزشی استفاده کند مثلاً از به کار بردن عباراتی نظیر: ایده‌آل است، بسیار خوب است، آرمانی است و ... پرهیز کند.

۱- صبری، نورمحمد، درآمدی بر روش تحقیق در حقوق، میزان، چاپ دوم، ص ۴۴، زمستان ۱۳۸۶.

۲- عزت‌الله نادری و مریم سیف نراقی، روش‌های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی، چاپ ۱۵، انتشارات بدر، ص ۳۸، مهرماه

۷- **روش تحقیق و جمع آوری اطلاعات و داده‌ها:** در روش تحقیق، محقق به معرفی روش جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و نحوه‌ی اجرای پژوهش می‌پردازد. خوانندگان از طریق خواندن این بخش، به نحوه انجام پژوهش آشنا می‌شوند لذا لازم است تمامی اجزای ضروری به طور خلاصه در اینجا نوشته شود. مثلاً می‌توان تعداد افراد شرکت‌کننده در پژوهش، نحوه شرکت آن‌ها، ابزار یا وسایل پژوهش و شیوه‌ی اجرای پژوهش را در این قسمت آورد. در واقع بخش روش دو هدف را دنبال می‌کند؛

اول: پژوهشگران دیگر با مطالعه‌ی این بخش، اگر بخواهند، بتوانند آن پژوهش را به دقت و با رعایت کلیه‌ی جزئیات تکرار کنند.

دوم: خوانندگان قادر باشند از طریق مقایسه‌ی نتایج پژوهش با بخش روش، اعتبار نتایج را مورد ارزیابی قرار دهند.^۳

اما در جمع‌آوری اطلاعات، معمولاً روش‌های جمع‌آوری اطلاعات را به دو دسته‌ی کلی تقسیم می‌کنند:

۱- **روش‌های میدانی**، که در آن پژوهشگر برای جمع‌آوری اطلاعات به محیط بیرون می‌رود و با مراجعه به افراد محیط، مثلاً زندان‌ها، مجرمان، بزه‌دیدگان، پلیس، دادگاهها، دادرها و...، اطلاعات مورد نظر خود را جمع‌آوری می‌کند که مهمترین آن‌ها عبارتند از: مشاهده، مصاحبه، پرسشنامه و ...

۲- **روش‌های توصیفی - تحلیلی**: این روش مرسوم‌تر و متداول‌تر است و در آن پژوهشگر قبل از شروع به تحقیق، به کتابخانه‌ها و سایت‌ها مراجعه و از منابع موجود در آن فیش‌برداری‌های لازم و مورد نیاز را انجام داده و سپس دست به توصیف و تحلیل موضوع بر اساس مطالب گردآوری شده می‌زند.

۸- **اعلام پلان کلی مطالب پایان‌نامه و توجیه منطق بخش‌بندی دوگانه آن (ساماندهی شکلی مطالب و منطق آن)**، به منظور ایجاد آمادگی ذهنی در خواننده:

مثلاً چنانچه موضوع پایان‌نامه راجع به حمایت از بزه‌دیدگان جرم قاچاق انسان باشد چنین نوشته می‌شود: این پایان‌نامه دارای دو بخش است. در بخش اول، حمایت‌های حقوق - قضایی در قالب دو فصل بحث می‌شود که فصل اول حمایت‌های حقوق داخلی و فصل دوم حمایت‌های حقوقی بین‌المللی است. در بخش دوم، حمایت‌های پیراحقوقی آمده است که در فصل اول آن بحث حمایت‌های پیراحقوقی داخلی و در فصل

^۳ - علی اکبر سیف، روش تهیه‌ی پژوهشنامه، چاپ اول، انتشارات دانشگاه آزاد واحد رودهن، بهار ۱۳۷۵.

دوم آن حمایت‌های پیراحقوقی بین‌المللی بررسی شده است. منطق این پلان تابع حقوقی - قضایی و پیراحقوقی بودن نوع حمایت‌ها می‌باشد که این موضوع در حقوق داخلی و اسناد بین‌المللی بررسی شده است.

نکته ۱: در ابتدای هر بخش باید مقدمه‌ای آورده شود (معمولاً در ۲-۳ صفحه) که کلیاتی راجع به مطالب آن بخش و چارچوب کلی می‌شود. در انتها، پلان کلی مطالب بخش را اعلام می‌کنیم. در انتهای هر بخش هم بهتر است "جمع‌بندی مطالب" را بیاوریم (۱ تا ۲ صفحه) که در آنجا خلاصه‌ای از مطالب بخش آورده می‌شود.

خروج از یک مبحث، یک فصل یا یک بخش (یعنی در انتهای آنها) و ورود به بخش یا فصل یا مبحث جدید باید با آوردن پاراگراف یا جمله ربطی (جمله انتقالی) همراه باشد، چندان که مطالب مختلف مبحث‌ها یا فصل‌ها به هم مرتبط شوند و در کنار هم معنادار و دارای تسلسل موضوعی شوند. یعنی باید توجیه کنیم که چرا به فصل یا بخش بعدی می‌رویم و خواننده را از لحاظ ذهنی آماده مطالعه مطالب فصل یا بخش دیگر نماییم.

نکته ۲: از لحاظ حجم کمی باید بین فصول و بخش‌ها تناسب وجود داشته باشد.

نکته ۳: حجم صفحات یک بخش پایان‌نامه کارشناسی ارشد، معمولاً حدود ۶۰ صفحه است و سهر فصل معمولاً حدود ۳۵ صفحه باشد.

نکته ۴: مطالب هر صفحه باید از نظر موضوعی، پاراگراف‌بندی شود. یعنی هر پاراگراف دارای مطلب جدیدی باشد یا در مقام بیان جزئیاتی از مطالب پاراگراف اصلی باشد. این امر، خود یک نوع دسته‌بندی موضوعی مطالب صفحات محسوب می‌شود.

نکته ۵: در مطالعه یک موضوع تطبیقی، سه هدف معمولاً دنبال می‌شود: ۱- وجوه اشتراک دو نظام تحت مطالعه. ۲- وجوه افتراق دو سیستم تحت مطالعه. ۳- نقاط سکوت یا خلأ دو سیستم در ارتباط با جنبه‌های مختلف موضوع. مطالعه تطبیقی موضوع باید به صورت مزجی و یکجا باشد، نه صرف کنار هم چیدن مطالب مربوط به دو نظام یا دو نهاد حقوقی تحت مطالعه، یعنی بررسی موضوع باید در دو سیستم به صورت یکجا آورده و مقایسه شود (در هم تنیده شدن دو سیستم)، چون در واقع یکی از اهداف مطالعه تطبیقی، امکان نزدیک و هماهنگ-سازی نظام‌های حقوقی به یکدیگر است که معمولاً برای بررسی امکان جهانی شدن حقوق در موضوع خاص مورد مطالعه است. از طرف دیگر، در مطالعات تطبیقی به دنبال دستیابی به راهکارهایی هستیم که می‌تواند خلأهای سیستم حقوقی را پر کند. هدف اصلی مطالعات تطبیقی این است که نظام‌ها را به هم نزدیک کند، نه

متحد الشکل کردن آنها. مثلاً در مورد مسئولیت کیفری اطفال بزهکار، از مطالعات تطبیقی، ادوار سنی اطفال و نوجوانان را استخراج می‌کنیم یا در حوزه ضمانت‌اجراها، ماهیت و نوع مجازات‌های خاص اطفال بزهکار را در دو نظام حقوقی تحت مطالعه استخراج می‌کنیم (همگرایی، واگرایی، نوآوری و...). به نظر مارک آنسل، پژوهش‌های تطبیقی باید از چهار اصل سنجیده به عنوان اصول راهبردی پیروی کند:

۱- نظام‌های حقوقی را باید به طور کلی- یعنی در کل آنها- مورد مقایسه قرار داد و نه نهادهای آنها را به طور جداگانه؛ موارد قابل مقایسه با هم را با موارد غیر قابل مقایسه با یکدیگر تطبیق و مقابله نمود تا تنوع، تفاوت و وجوه افتراق آنها مشخص شود.

۲- ورای ویژگی‌های تخصصی نظام‌های حقوقی، باید در جستجوی واقعیت‌های جامعه‌شناختی بود که مبنای آنها را تشکیل می‌دهد. در واقع، سنتها و ویژگی‌های قومی- اجتماعی- فرهنگی خیلی قویتر از متون تقنینی در تشکل و جریان یک نظام حقوقی عمل می‌کنند. حقوق در تعامل پیچیده با بستر و فضای اجتماعی که از آن ناشی می‌شود قرار دارد. مثلاً ممکن است مجازات‌های اجتماعی در کشوری مانند انگلستان موفق باشد اما در جامعه ایران موفق نشود. لذا انتقال یک نظام حقوقی به نظام حقوقی دیگر غالباً دشوار یا غیرممکن است. وانگهی در مطالعات تطبیقی در حوزه حقوق، باید جنبه یا حیات قضایی موضوع مورد مطالعه در نظام‌های تحت بررسی نیز برآورد شود. صرف تطبیق قوانین و مقررات، مطالعه تطبیقی را کامل نمی‌کند. باید موضوع را در بوتنه قضایی، پلیسی و اداری- اجرایی نیز بررسی کرد، مثلاً از گذر آراء دادگاهها، رویه قضایی و... .

۳- رسالت حقوق تطبیقی معمولاً ایجاد وحدت (Unification) بین نظام‌های حقوقی مختلف در جهان نیست، بلکه بیشتر باید به دنبال هماهنگ سازی (Harmonization) و نزدیک کردن (Reapproachment) آنها به هم باشد.

۴- مقایسه و مقابله نظام‌های حقوقی، مستلزم گفتگوی مستقیم حقوقدانان تطبیقی و دینفع در پژوهش- های مقایسه‌ای با یکدیگر است. این مباحثه نباید جنبه بین المللی داشته باشد، بلکه ترجیحاً باید بین حقوقدانان دو کشور صورت بگیرد. مقارنه و مقایسه چند نظام حقوقی متفاوت منجر به یک مخلوط و ملغمه ناهنجار و ناهماهنگ می‌شود. اما مقایسه دو جانبه اجازه می‌دهد تا با یک گفتگوی واقعی، بستر روابط توأم با تفاهم و درک متقابل برقرار شود و نتایج مثبتی از پژوهش تطبیقی گرفته شود.^۴

۴- نجفی ابرندآبادی، علی حسین و آشوری، محمد، درباره مطالعات تطبیقی، (دیپاچه) در: آنسل، مارک، دفاع اجتماعی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی و محمد آشوری، انتشارات گنج

دانش، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۱.

پاورقی:

کارکرد پاورقی: ۱- محل ارجاعات است (در بیشتر موارد، پاورقی برای ذکر منابع و مآخذ مورد استفاده قرار می‌گیرد). ۲- محل توضیح تکمیلی برای بعضی اصطلاحات یا آوردن معادل خارجی برای بعضی کلمات است. ۳- تعاریف و توضیحات (منظور مطالب حاشیه‌ای یا توضیحی است که با مطلب اصلی ارتباط دارند اما جزء مطلب اصلی نیستند و لذا اگر در متن اصلی آورده شوند، اضافه و زیادی خواهند بود لذا در پاورقی آورده می‌شوند). ۴- ارائه و معرفی منابع دیگر (برای خوانندگان علاقه‌مند به تحقیق بیشتر درباره موضوع).

ارجاع به دو شکل صورت می‌گیرد: ۱- ارجاع انگلوساکسونی که درون متنی است؛ در این روش ابتدا نام خانوادگی و سپس سال انتشار اثر و بعد از آن، شماره صفحه‌ای را که مطلب را از آن نقل می‌کنیم می‌آوریم، مانند (اردبیلی، ۱۳۸۴، ۱۵).

۲- ارجاع سنتی (ارجاع در پاورقی): در این روش ارجاع در پاورقی آورده می‌شود به این صورت:

(نام خانوادگی، نام کوچک، نام اثر، شناسنامه کتاب شامل سال چاپ و نوبت چاپ و نام انتشارات، شماره صفحه) مانند:

(نجفی ابرندآبادی، علی حسین، دانشنامه جرم شناسی، انتشارات گنج دانش، چاپ دوم، زمستان ۱۳۹۰، صفحه ۱۱۰)

نکته: کلمه (ibid) به معنای (همان) است و هنگامی به کار می‌رود که از منبعی پی‌درپی و بدون فاصله استفاده شده باشد. اما کلمه (op.cit.) به معنای (منبع پیشین) است و هنگامی به کار می‌رود که منبعی بافاصله تکرار شود مانند:

- ۱- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، دانشنامه جرم شناسی، انتشارات گنج دانش، چاپ دوم، زمستان ۱۳۹۰
- ۲- اردبیلی، محمد علی، حقوق جزای عمومی، انتشارات میزان، چاپ دهم، زمستان ۱۳۸۶
- ۳- حال اگر بخواهیم مجدداً به شماره یک ارجاع دهیم چون بافاصله است اینگونه می‌آوریم:
نجفی ابرندآبادی، علی حسین، منبع پیشین، صفحه ۱۱۰. حال اگر منبع خارجی باشد به جای کلمه منبع پیشین از op.cit. استفاده می‌کنیم.
- ۴- حال اگر بخواهیم مجدداً به کتاب دانشنامه ارجاع دهیم چون پی‌درپی است اینگونه می‌آوریم:
همان، صفحه ۱۱۳. حال اگر منبع خارجی باشد به جای کلمه همان از ibid استفاده می‌کنیم.

ارجاع غیرمستقیم: معمولاً در مورد منابع خارجی کمیاب و منابع فارسی نادر استفاده می‌شود و در مورد منابع فارسی حتی المقدور نباید از ارجاع غیرمستقیم استفاده کرد. مثلاً اگر بخواهیم نظر استاد گسن را راجع به تعریف جامعه‌شناسی کیفری بدانیم، چون منبع اصلی به زبان فرانسه و در اختیار همگان نیست، می‌توانیم این مطلب را از کتاب دانشنامه که این مطلب در آنجا به صورت نقل به مضمون آمده است استفاده نماییم. در این صورت به این نحو ارجاع می‌دهیم:

گسن، رمون، جرم‌شناسی، به نقل از: نجفی ابرندآبادی، علی حسین، دانشنامه جرم‌شناسی، انتشارات گنج دانش، چاپ دوم، سال ۱۳۹۰، صفحه ۲۱۴.

-نقل مطالب دیگران به دو صورت است: ۱- نقل به عین: یعنی انتقال بخشی از عین متن یا نوشته منبع یا اثر مورد نظر در تحقیق، بدون کم و کاست و بدون اینکه هیچ‌گونه دخل و تصرفی در آن شود. که باید داخل گیومه باشد، کوتاه و موجز باشد (۵ تا ۶ خط) و در بین نقل قول‌های به عین، تحلیل و تفسیر و نظر نویسنده (دانشجو) نیز باید آورده شود و نباید به ذکر مطالب دیگران به صورت پی‌درپی اکتفا کرد.

۲- نقل به مضمون: پیام مطلب نویسنده را به قلم خود انشاء می‌کنیم، در واقع پژوهشگر آنچه را که از نوشته مؤلفی درک می‌کند، به زبان خود و با کلمات خویش در تحقیق می‌نویسد. که در این صورت لازم نیست داخل گیومه باشد و در پاورقی به صفحات مربوطه ارجاع داده می‌شود.

نکته: معمولاً منابع چاپ شده مانند مقاله، کتاب، پایان‌نامه، رساله و گزارش باید در پایان‌نامه مورد استناد قرار گیرد. اگر مطلب یا مطالبی در جزوه یا تقریرات برای دانشجو جالب بود و در منابع چاپ شده، موجود نبود، در آن صورت، مطلب یا مطالب تقریرات و جزوه‌های تایپ‌شده و در دسترس عموم - مثلاً از گذر سایت‌های اینترنتی - باید به صورت خلاصه‌شده و به صورت نقل به مضمون و با انشاء پژوهشگر آورده شود.

- نتیجه‌گیری کلی:

نتیجه‌گیری کلی که در انتهای پایان‌نامه می‌آید معمولاً یک دهم $\frac{1}{10}$ حجم پایان‌نامه است و حدود هفت-هشت صفحه می‌باشد. در نتیجه‌گیری باید برآیند و نتیجه کل پایان‌نامه آورده شود. نتیجه‌گیری در واقع دورنمای کلی موضوع است که باید در آن به این موارد دقیقاً پرداخته شود:

۱- به سؤالات و فرضیات مذکور در مقدمه پاسخ داده شود؛

۲- باید انتقادات و پیشنهادهای مورد نظر نویسنده نیز لابه‌لای مطالب آورده شود؛

۳- در نتیجه‌گیری نیز، استنباط و اجتهاد شخصی دانشجو باید نمود پیدا کند، یعنی دانشجو بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها، به بیان نتایج تحقیق به طور مختصر و مفید پرداخته و نهایتاً درباره نتایج تحقیق خود اظهار نظر می‌کند.

۴- در نتیجه‌گیری معمولاً جنبه‌های دیگر موضوع پایان‌نامه جهت پایان‌نامه‌ها و تحقیقات آینده و کار بیشتر نیز معرفی می‌شود. یعنی نویسنده به موضوعات تحقیقی جدید یا انجام تحقیقات تکمیلی در حیطه موضوع پایان‌نامه یا رساله، اشاره می‌کند و برای علاقه‌مندان موضوع، دورنماها و جنبه‌های دیگر آن را ترسیم می‌کند.

- ساختار نتیجه‌گیری:

۱- خلاصه نتایج حاصله از پایان‌نامه: در این قسمت دانشجو باید خلاصه یا کوتاهی از مطالب تحقیق را آورده و به نتایج به دست آمده از تحقیق به طور موجز و مختصر اشاره کند. البته اگر برای هر بخش، جمع‌بندی مطالب در یکی دو صفحه آورده شود، دیگر نیازی به آوردن خلاصه کوتاه نیست.

۲- بررسی و ارزیابی فرضیه‌ها: در این قسمت باید حتماً به سؤالات و فرضیاتی که در مقدمه آمده پرداخته شود و فرضیات را رد یا تایید یا اصلاح شود، یعنی بر اساس شواهد و مدارک و تحلیل‌های انجام شده، همراه با استدلال کافی در مورد رد یا تأیید فرضیه‌ها اظهار نظر کرد. در نهایت با توجه به ارزیابی فرضیه‌ها، نتیجه و حاصل کلی تحقیق را در قالب یک گزاره یا اصل و نظریه علمی یا عملی ارائه نماید. در واقع، اظهار نظر نهایی خود را اعلام نماید.

۳- ایرادات وارده: (چنانچه ایراداتی مدنظر نویسنده باشد باید قید کند).

۴- پیشنهادهای و راهکارهای عملی و مفید: مثلاً می‌توان پیشنهادهایی را در زمینه اصلاح مواد یا ماده قانونی به اقتضای موضوع مورد بحث، مطرح ساخت یا به موضوعات تحقیقی جدید یا انجام تحقیقات تکمیلی در پیشنهادهای خود اشاره کرد. همچنین می‌تواند مشکلات انجام تحقیق را بیان و راهکارهای برطرف کردن این مشکلات یا ارتقای روش یا ابزار تحقیق را پیشنهاد کند تا پژوهشگران دیگر گرفتار این مشکلات نشوند.

● کتابشناسی مختصر روش تحقیق:

- ۱- صبری، نورمحمد، درآمدی بر روش تحقیق در حقوق، میزان، چاپ دوم، زمستان ۱۳۸۶.
- ۲- عزت‌الله نادری و مریم سیف نراقی، روش‌های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی، چاپ ۱۵، انتشارات بدر، مهرماه ۱۳۷۸.
- ۳- علی اکبر سیف، روش تهیه‌ی پژوهشنامه، چاپ اول، انتشارات دانشگاه آزاد واحد رودهن، بهار ۱۳۷۵.
- ۴- روش تحقیق میدانی در علوم جنایی، ترجمه و نگارش: علی شایان، نشر دادگستر، چاپ اول، تابستان ۱۳۸۹.
- ۵- حافظ‌نیا، محمدرضا، مقدمه‌ای در روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت، چاپ اول، تابستان ۱۳۷۷.

● فهرست مجلات علمی - پژوهشی تا تیرماه ۱۳۹۱

- ۱- مجله‌ی آموزه‌های حقوق کیفری - دانشگاه علوم اسلامی رضوی
علمی - پژوهشی
سردبیر: علی حسین نجفی ابرندآبادی
- ۲- مجله‌ی پژوهش حقوق (پژوهش حقوق و سیاست سابق) - دانشگاه علامه طباطبایی
علمی - پژوهشی
سردبیر: محمدرضا پاسبان
- ۳- مجله‌ی پژوهش‌های حقوق تطبیقی (مدرس سابق) - دانشگاه تربیت مدرس
علمی - پژوهشی
سردبیر: محمد عیسایی تفرشی
- ۴- مجله‌ی پژوهش‌های حقوقی - موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش
علمی - ترویجی
سردبیر: سید قاسم زمانی
- ۵- مجله‌ی تحقیقات حقوقی - دانشگاه شهید بهشتی
علمی - پژوهشی
سردبیر: محمدعلی اردبیلی
- ۶- مجله‌ی حقوق (حقوق و علوم سیاسی سابق) - دانشگاه تهران
علمی - پژوهشی

- سردبیر: محمد حسن صادقی مقدم
- ۷- مجله حقوق اسلامی - پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
علمی - پژوهشی
- سردبیر: عبدالحسین شیروی
- ۸- مجله حقوق تطبیقی (نامه مفید سابق) - دانشگاه مفید
علمی - پژوهشی
- سردبیر: ربیعا اسکینی
- ۹- مجله حقوق خصوصی (اندیشه های حقوقی سابق) - پردیس قم دانشگاه تهران
علمی - پژوهشی
- سردبیر: عبدالحسین شیروی
- ۱۰- مجله حقوقی بین المللی - مرکز امور حقوقی بین المللی
علمی - ترویجی
- سردبیر: عباسعلی کدخدایی
- ۱۱- مجله حقوقی دادگستری - قوه قضاییه
علمی - پژوهشی
- سردبیر: عباس جعفری
- ۱۲- مجله دانش حقوق مدنی - دانشگاه پیام نور با همکاری دانشگاه های دیگر
علمی - پژوهشی
- سردبیر: محمود باقری
- ۱۳- مجله دانشنامه حقوق اقتصادی (دانش و توسعه سابق) - دانشگاه فردوسی مشهد
علمی - پژوهشی
- سردبیر: حسین صابری
- ۱۴- مجله دیدگاههای حقوق قضایی - دانشگاه علوم قضایی با همکاری دانشگاه های دیگر
علمی - پژوهشی
- سردبیر: سید مرتضی قاسم زاده
- ۱۵- مجله فقه و اصول (مطالعات اسلامی سابق) - دانشگاه فردوسی مشهد
علمی - پژوهشی

سردبیر: محمدتقی فخلعی

۱۶- مجله فقه و حقوق اسلامی (ادبیات و علوم انسانی سابق) - دانشگاه تبریز

علمی - پژوهشی

سردبیر: سید محمدتقی علوی

۱۷- مجله فقه و حقوق خانواده - دانشگاه امام صادق (ع) واحد خواهران

علمی - ترویجی

سردبیر: محمد علی اردبیلی

۱۸- مجله فقه و مبانی حقوق اسلامی (مقالات و بررسیها سابق) - دانشگاه تهران

علمی - پژوهشی

سردبیر: علی مظهر قراملکی

۱۹- مجله مطالعات حقوقی (علوم اجتماعی و انسانی سابق) - دانشگاه شیراز

علمی - پژوهشی

سردبیر: علی اصغر حاتمی

۲۰- مجله مطالعات حقوق تطبیقی - موسسه حقوق تطبیقی دانشگاه تهران

علمی - پژوهشی

سردبیر: سعید حبیبیا

۲۱- مجله مطالعات فقه و حقوق اسلامی (دانشکده علوم انسانی سابق) - دانشگاه سمنان

علمی - پژوهشی

سردبیر: احمد باقری

● آدرس برخی از پایگاههای اینترنتی رشته حقوق (با تأکید بر حقوق کیفری و جرم‌شناسی)

● <http://www.ensani.ir/fa/6000/default.aspx>

● <http://www.noormags.com/view/fa/default>

● <http://sid.ir>

● <http://www.magiran.com/category.asp>

- http://www.ical.ir/index.php?option=com_modload&view=modload&Itemid=21
- <http://www.civilica.com>
- <http://journals.cambridge.org/action/login;jsessionid=2ADCC848229925DB8ABE40B51E3D747B>.journals
- <http://web.ebscohost.com/ehost/search/selectdb?sid=02006c1d-8120-4faf-89d3-8cea893bb8c5%40sessionmgr114&vid=1&hid=127>
- <http://home.heinonline.org>
- <http://pcs.webofknowledge.com/SessionError.cgi?DestApp=WOS&CSID=U1hp3kEi93BkIeFNOME&Error=Server.authorization>
- <http://admin.webofknowledge.com/SessionError.cgi?CSID=&DestApp=JCR&Error=SESSION+NOT+ACTIVE>
- <http://onlinelibrary.wiley.com/>
- <http://www.jstor.org/>
- <http://www.oxfordjournals.org/>
- <http://proquest.umi.com/pqdweb?RQT=302&cfc=1>
- <http://online.sagepub.com/>
- <http://www.sciencedirect.com/>
- <http://www.springerlink.com/>
- <http://www.tandfonline.com/>

- <http://onlinebooks.library.upenn.edu/>
- <http://www.penalreform.org/>
- <http://themecraft.net/www/juripole.u-nancy.fr>
- <http://www.fas.umontreal.ca/>
- http://www.ulg.ac.be/cms/c_13760/student-and-alumni-associations
- <http://www.alllaw.com/>
- <http://www.nlai.ir/>
- [http://www.crim.umontreal.ca/documents/CriminologiePosteProfAdjointWhiteC
ollarCrimeCriminalJusticeJuin2013.pdf](http://www.crim.umontreal.ca/documents/CriminologiePosteProfAdjointWhiteC
ollarCrimeCriminalJusticeJuin2013.pdf)
- <http://www.xmarks.com/site/digital.library.upenn.edu/books>
- <http://www.islamicfegh.org/en-f-f.htm>
- <http://www.hawzah.net>
- <http://www.balagh.org>
- <http://www.dadiran.ir/>
- <http://www.rooznamehrasmi.ir/>

- <http://www.icclr.law.ubc.ca/>
- <http://www.crime-prevention-intl.org/>
- <http://www.aic.gov.au/>
- <http://www.erudit.org/>
- <http://www.uncjin.org/>
- <http://www.unicri.it/>

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و آله الطاهرين

۱۰ مهرماه ۱۳۹۱ خورشیدی (۱۴ ذی القعدة الحرام ۱۴۳۳ قمری)

مجید صادق نژاد نایینی

(دانشجوی دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی)